

LEGRÉGIBB ADATAINK UNITÁRIUS TEMPLO- MAINKRÓL PÜSPÖKI EGYHÁZVIZSGALATI JEGYZŐKÖNYVEINKBEN 1789-IG.

Az unitárius templomok legnagyobb részéről az 1789. évi püspöki vizsgálat jegyzőkönyveiben vannak az első részletes, bő adatok.

Ez a 822 lapra terjedő, kétkötetes nagy, ívrét jegyzőkönyv *Lázár István* püspök egyházvizsgálati látogatásairól készült s mindenütt részletesen leírja a templomépületet is.¹ Pontos és kimerítő leltára, pompás állapotrajza egyházközségeink mindenféle vagyoni-állományának; de sajnos, csak a *torda-aranyosi, udvarhelyi, keresztúri és háromszéki* egyházközségeket foglalja magában.² A *küküllői* és *marosi* egyházkörök hasonló értékes, részletes leírásai 1803-ban, majd 1816—17-ben, a *felső fehérei* 1827-ben készültek el. A *kolozsdobokai* körből egyáltalán nélkülözzük azokat.

Az 1789-i följegyzések összes egyházközségeinknek kétharmadáról nyújtanak adatokat s a legtöbbször első följegyzések számos műemlékjellegű templomunkról. Főbecsük egyháztörténeti vonatkozásukon kívül éppen abban áll, hogy nemcsak némely ma is fennálló emlékünknél leírását olvassuk bennük, hanem azóta lebontott és másutt sehol le nem írott emlékeinkről képet nyertünk belőlük s a leírásokból következtetni tudunk az épület stílusára és ezzel hozzávetőlegesen építési korára. Kincsek ezek a pontos, becsületes, nagy kötetek egész erdélyi magyar művelődéstörténetünk nézőpontjából is.

Az 1789 előtti püspöki vizsgálati jegyzőkönyvek részletes-ségben meg sem közelítik ezeket. Csupán az 1692—93-i generalis visitatio jegyzőkönyve hasonlítható össze velük, de ebből a templomépületek leírásai teljesen hiányoznak. Összesen hat kötet van 1789 előtti, de ezekben összesen együtt sincs megközelítő értékű följegyzés templomainkról, tornyainkról és néhol templomkastélyainkról, mint az 1789-i jegyzőkönyvekben. Mégis együtt

¹ Egész terjedelmében közöltük belőle a *bölöni, homoródszentmártoni, nagyajtai, sepsiárkosi* és *székelyderzsi* templomkastélyok és templomok adatait, a Dolgozatok stb. folyóirat 1916. évi, 105—117. lapjain. A templomokról szóló egész anyag nyomtatásban 10—12 ívre becsülhető. Közléséről a mai árviszonyok mellett le kell mondanunk.

² Hogy többről akkor nem is készült el, arra épen az enged következtetni, hogy 1803-ban a marosi és küküllői körben is hasonló részletességgel történik meg minden összeírás, ami fölösleges lett volna, ha azelőtt ezek is elkészültek volna.

egyházközségeink kétharmadának (65) templomaihoz szolgálnak így is különböző értékű adatokat s ezért most az egyházközségek betűsorában közzéteszük ezeket.

Nem gazdag, nem is túlfontos, de mégis értékes hézagpótló anyag, mely sokszor vet világot az utolsó két és fél százév építkezési és javítási munkálataira s rövid krónikaszerű adataival változatos, tarka képet nyújt. Nehány helyen támaszpontot nyerünk belőlük egy-egy templomunk építésére¹, sőt egy-két egyházközségünk alakulása vagy önállósulása idejére,² Másthelyen egy egy különböző katasztrófa emlékét találjuk bennük.³ Tarka mozaikdarabok viharverte multunkhoz, melyek töredékeikben is értékek.

* * *

Pár szóban be kell számolnunk azokról a jegyzőkönyvekről is, amelyekből az itt közölt anyag kikerült, mert minden adatnál a római számmal ezek számára s az arab számmal a lapszámra hivatkozunk.⁴

Ezek a jegyzőkönyvek a következők:

I. *Az 1674, 1684—85-i püspöki vizsgálati jknyv.* 4. r. 60 lap fekete félbőrkötésben. 1674-től csak félv. töredéket tartalmaz Udvarhelykör 13 egyházközségéről. 1684—85 i adatai Aranyos, Maros és Kolozs-Doboka körök (Kide kivételével) egyházközségeiről szólnak.

Ezek maroskőri része teljes szövegében megjelent a maroskőri unitárius esperesség régi matriculájából, a Ker. Magvető 1901 évf. 41—42 és 152—58 lapjain. A két szöveg összehasonlításából megállapítható, hogy a másolat s vele a kiadás is több helyen hibás. A maroskőri egyházközségek templomadatait helykimélésen kívül mégis azért nem közlöm újra, mert csak a *nyárádszentmártoni* egyházközségnél vannak jelentékenyebb adatai s azok 1—2 betűeltérést leszámítva jól.

II. *Generalis visitatiós jkv. 1692 végéről és 1693-ból.* Ivrét. 168. l. Egykoru sárga bőrkötésben.

Felüleli összes akkori eklézsiáinkat. Rendkívül becses kötet, mely jobb időkben sok nézőpontból teljes szövegében kiadást érdemelne. Egyes utólagos vizsgálati bejegyzések vannak benne néhol későbbről is, — főleg 1705-től, — egészen a XVIII. sz. közepéig.

III. *Udvarhelykőri conscriptió,* 1715 december végéről. Kis 4. r., vékony pergamennel borított füzet, 84 lap⁵ A templomok nézőpontjából azért érdekes, mert — bár egész röviden — mindenütt megmondja, hogy milyen templom és torony van s a leg-

¹ Csekefalva, Homorodalmás, Ikland, Kissolyos, Korond, Sepsikálnok Marosszentkirály, Muzsna, Pipe.

² Abásfalva, Kükküllőszárd, Ujszékely.

³ Abrudbánya, Bölön, Bözöd, Datk, Sepsiszentivány Ujszékely.

⁴ A római számok magukon a jegyzőkönyveken is megvannak. Ben-
czédi Gergely kiváló tanárunk és gondos levéltárosunk írta föl azokat.

⁵ Ennek közel fele üres.

többször lejegyzí a harangok felíratát is. Rövid adatait helynyereésért itt jegyzetben közzöljük.*

IV. *Generalis visitatiók jkönyve 1715—52.* 4. r. 240. I. préselt sárga marhabörkötésben. Rövid följegyzések. Legbővebek 1726-ból és 1732-ből. Szentábrahámi L. Mihálynak számos érdekes történeti megjegyzése van benne.

V. *Generalis visitatiók jkönyve 1741—58.* 4. r. 229. I. Barna disznóbörkötésben. Rövid följegyzések.

VI. *Generalis visitatiós jkv. töredékek és fogalmazványok 1746—1761-g.* Részint ív, részint 4. r. alaku kéziratok, ívrét táblába, fekete félbörbe kötve.² Tartalma: 1, Fogalmazványlapok Kolozs, Szovát és Magyarkályán³ 1746 márciusi, 1748 januáriusi és 1749 jun. 27-i püspöki vizsgálatairól. Ívrét 7 sztl. és 4. r. 3 szil lev.

2. Az udvarhelykörü egyházközségek gen. visitatiójának jkönyve 1749 febr. 4 r. 16 sztl. lev.

3. U.-az az aranyosszéki egyházközségekről 1750 márciusáról 4. r. 12 sztl. lev. és beragasztott félív.

4. Jkv. fogalmazvány 1750 jun. 2—18 ig, Nyomát, Nyárad-szentlászló Szentgerice, Marosszentkirály és Szovát püspöki vizsgálatáról. Félív.

5. Torockószentgyörgy gen. visitatiója 1754 jun. 22. Ívrét. 5 sztl. lev.

6. Kolozs " " 1755 " 21. " 1 " "

7. Bágyon " " 1758 febr. 26. " 2 " "

8. Torda " " 1758 jan. 14. " 5 " "

9. A kolozsvári lengyel unitárius egyházközs. gen. visitatiója 1758 jan. 11. és 1759 febr. 13. Ívrét 2. sztl. lev.

10. Négy Tordamegyei egyhk. gen. visitatiója 1759 jul. 7. 4 r. 4 sztl. lev.

11. Tordaaranyoskörü gen. visitatiók fogalmazványai: 1759 márciusától 6 sztl. lev.

12. Tordaraan-oskörü gen. visitatiók fogalmazványai: 1760 ápril. és 1761 dec. Ívrét 6 és 4 r. 2 sztl. lev.

Maguk az adatok a következők:

Abásfalva 1732. szept. 4. Ez a két eccl⁴ egy papot s egy mestert tartott Keményfalván, de némelyik esztendőben az két falu összeveveszett, az abásfalviak templomot építtetének, papot vitte-nek, consistorium akarattya ellen, az mely még maig is nem con-

* *Templom köből való, cserepes; torony kő, zsendelyes* ezeknél: Homoródkarácsonfalva, H.-szenmárton, Vargyas, Városfalva.

Templom és torony kő, zsendelyes: H.-almás, H.-oklánd, H.-újfalu.

" kő " kő (fedele nincs megemlítve) H.-sztpál. H.-sztpéter, [Jánosfalva.]

" " zsendelyes: H.-keményfalva, Muzsna. (Toronyról nincs szó.)

" " torony fa, zsendelyes: Gyepes.

" " új " Kénos.

Harang: Lokod, két kis harang, "Recsenyéd: 1 harang, szentantalos, T. T. betűkkel. (Ezek filiák voltak. Templomokról nincs szó.)

² Beköttette Benczédi Gergely, 1888-ban.

³ Nemsokára megszünt.

⁴ Keményfalva és Abásfalva.

descendalt arra, hogy elszakadgyanak egymástól, mivel az két falu sem tarthat el tiszteségesen egy papot. Elég, hogy az abászfalviak csak opponálták magokat, hogy soha az keményfalviakkal öszve nem járnak. Most nincsen is mester Keményfalván. IV. 183 I.

1749 febr. 24. Templom lából való, zsendelyes, falu jószágán circiter ezelőtt annis 21 építettett, az abásfalvi unitaria eccla költségeivel. VI.

Abrugbánya 1725. junius 27. Elégvén az Isten nyíla miatt tavalyi esztendőben az templom tornyával és harangokkal együtt, azután az eccla maga költségével öntetett két harangot, stb. II. 162. I. A templom ruinában lévén, az tornyot most kezdtették építeni. -- Már megépült A. 1731.

Alsójára 1684 nov. 4. Az templom földje, torony fedeleinek restauratiója karácsonyra véghez vitessék, sub poena flor. 12 tizenkét forint birság alatt. I. 11. I. 1719. május 12. Határozatok I. pontja Elsőbbben is az Istennek házán, ugymint az templomon kezdgyük munkánkat. Minthogy pedig az templomnak tornya ruinára indult, végeztük, hogy a jövő őszel, ha csak sátéval is megfedetessék. stb. II. 155. I.

Aranyosrákos 1742. januárus 12. Imponáltatik az ecclának, hogy templom, papság, mesterség háza körül való ruinákat megépítsék. V. 39.

Ádámos 1711. márczius 7. Minden egyetmást peniglen, melyeket a békételen időben conservationis causa a templomban hordattanak, onnan intra quindenem kitakarítsák. II. 135. I.

Bágyon. 1684. november 11. Bereczki Istvánnak az mely ülöszekeit mutat az ecclesia a templomban, megelégedgyék azzal és járjon abba. I. 24.

Bethlenszentmiklós 1715. febr. 12. (Jobbágyfalván) Daniel Péter jelenti, hogy a szentmiklósi templom számára való három-ezer zsendely szőkefalvi udvarában vagyon még eddig. IV. 4. I.

1723. szept. 23. Itt való templomot építették Bethlen György és Ferencz urak A. 1622 vagy 28. Ezek unitáriusok voltak. IV. 226.²

1747. dec. 1. A templomot ki fundálta és építette légyen, senki nem emlékezik rája. A harangok felől olyan bizonyoságot tésznek, hogy a nagyot s középsőt méltóságos gróf Bethlen Farkas önga hozta volna Lengyelországból. Az templom ruinában vagyon, melynek mennyezetére vettenek száz szál deszkát V. 132. I.

Bölon 1726. május 8. Anno 1720 12 Maji circa horam secundam pomeridianam³ templom, torony, benne levő két harangokkal, bástyákkal és parochiával edgyütt elégtének. Öntötenek egy harangot. IV. 37.

Bözöd 1732. szept. 12. Elvették a reformátusok az unitárius

¹ Öt nap alatt.

² Ez tévedés. A templom jóval régibb, középkori épület. A megnevezett Bethlenek 1622-ben azt a harangot öntötték, melyet csak 1916-ban vlttek el a háboru céljaira.

³ Déli 2 óra tájban.

templomot s az unitáriusok fából építtettek volt templomot, az is elégett volt és mostan már szépen megépítették ujólág fából, még csak székek nincsenek az templomban. IV. 178. I.

1743. március 19. Mind az templom kerítésének, mind pedig az parochia körül való defectusoknak hamarébb való megépítésére kezeseknek adá az curator Balog Mihályt, Berei Sámuelt és Gyergyai Gergelyt.

Ezen templomnak való hely ex Christiana devotione confelratott üdösb Hatas György és az ő kglme felesége Koncz Anna asszonytól örökösön, míg az unitaria religio azon helyben vigeal, mivel az régi kőtemplom cum omnibus ad se appertinentiis az reformatusoktól per fas et nefas elvétetett volt. V. 67. I.

Ezen aikalmatossággal imponáltatik az ecclának, hogy az templomnak nem lévén kerítése, rakófákból csináljanak, zsendelylyel vagy deszkával fedezzék, nem felosztva, hanem közönségesen csinálják; midőn a templomban székeket csinálnak, azokat fel ne osszák, hanem közönségesekké maradgyanak. V. 66. I.

Csegez 1684 nov. 7. 1. Végeztetett Czegezen, hogy az templom mennyezetén s falain való botránkozató irások s két kereszt festessenek be. 2. Az templom romlását is ez jövő tavaszon ujítani és erősíteni el ne mulasszák, mentől jobban tudgyák. I. 16.

Csekefalva 1732. május 18. Csekefalván lakó *Simon* János jelen lévén, templomhelynek ada egy darab helyet, melyben consentiáltanak az gyermeki is, ha szintén aviticum is. Vicinusa Szentábrahám felől alá menő országútja, Német Jánosék és Simó Sámuelék. Később ez hely redealt az successoroknak, hanem az eccla kün való helylyel cserélt templom helyet, hová is építtetett templom. IV. 157. I.

Datk. (Az 1693. jun. 29 i visitatio ingóság-följegyzései után): Ezek a fenn megnevezett bonumok elégtének templom, papság és mesterség házaival, sőt az egész faluval együtt, két házon kívül. A. 1723 22 Aprilis. II. 30. I.

Désfalva 1693. márczius 2. . . . végeztetett az is, hogy az jövő Sz. Márton napig az templom körül való ruinákat megépíttessék az curatorok sub poena fl. 12. II. 95. I.

Dicsőszentmárton 1711. március 7. vagy 8. Tetszett az sz. visitatioban, hogy az templombeli cathedra közzé tétessék és a férfiak székí fordíttassanak meg.

Az templomban eddig conservationis causa letéttetett edgyet-mások intra quindenam kitakaríttassanak.

Mind templum s mind schola romlásit restauráltassa az egyházi ezen esztendőbeli pünköst napjára; másként fl. 12. convincaltatik; a kiket penig ezen munkára idéz, ha nem engedelmeskednek, toties quoties egy-egy forintra büntethesse.

A predikáló széket a férfiak és asszonyok székei közé helyesen állítsák, melyre inspector nemes nemzeti Simon János uram igéré is assistentiáját. II. 136. I.

Enlaka 1743. március 22. Hogy az templom kökerítését és egyéb defectusokat Szent-Mihály napjára megépítik, az curator kezeseket ada. V. 74. I.

Felsőrákos 1726. után. A templom ajtaja eleiben tornáczot csináltatott Székely Mihály és Lőrincz István. IV. 42.

Fiatfalva 1726. május 20. (filia, külön mesterrel). Egy templom, melyben az reformátusokkal alternatim járnak. 77. I.

1732. V. 18. Itt Fiatfalván elpusztulván az reformátusok templomok, kérték a mieinktől, hadd járjanak alternatim a mi templomunkban és megengedtetett, csak hogy nehezen akarják egyaránt építeni a templomot. IV. 77. és 158. I.

Gyepes 1749 febr. 22. Templom kőből való, sendelyes; harangláb fából való, 1 harang benne. VI.

Homorodalmás 1693. 14. Febr. Pro qua ecclesia constituitur, hogy a megnevezett curatorok Isten békességet adván országunkban, a jövő tavaszon indítsák meg az új templum építést, abban a helyben, amelyben ő kglmeknek jóvalottuk, sub poena fl. 24. II. 59 I.

1725. május 13. Itt új templomot, tornyot, harangokat építtetnek. IV. 47. I.

1732. szept. 3. Régen az templom az falún alól Karácsonyfalva felé volt, azt mostanit pedig kezdték építeni. A. 1693. IV. 184. I.

1749 febr. 23. Templom kőből való zsendelyes, torony kőből való sendelyes. Ezek megújítottak az almási unitária ecclesia költségével anno 1745. VI.

Homorodhéviz 1697. januárus 18. Ez végeztetett, hogy ez jelen való esztendőben karácsonyig mind az dőlő félben levő czinterem falát megerősítsék s mind pedig az korlátot illendőképpen felépítsék. II. 29. I.

Homorodkarácsonyfalva 1749 febr. 22. Templom kőből való sendelyes. Torony kőből való sendelyes. VI.

Homorodoklánd 1749 febr. 21. Templom kőből való, sendelyes, torony kőből való sendelyes. VI.

Homorodszentpál 1749 febr. 18. Templom kőből való, cserepes, torony kőből való, cserepes. Harang kettő, a nagyobbikon az irás; *Ao 1542 Dne Nicolae Cognise fecit fieri*. A kisebbiken: *Ao. 1542 Sancte Joannes Evangelista*.

Homorodujfalu 1749 febr. 21. Templom kőből való, sendelyes, melyben az bolt lerontatott, építést kíván. Az torony kőből való, sendelyes. VI.

Homorodkeményfalva 1749 febr. 24. Az templom kőből való, sendelyes; a felett van 1 harang. VI.

Homorodszentmárton 1749. febr. 25. Templom kőből való, cserepes, torony kőből való, zsendelyes. VI.

Ikland 1726. május 9. Most semmi pénze nincs az ecclesiának, mivel nemcsak mesterségházat, hanem templomot is nem régen építtetnek, melyben még éneklőszék sem lévén, csináltása imponáltatott. IV. 139. I.

Jánosfalva 1749 febr. 19 . . . A jánosfalviak többére bizonyos számú költségeket adtak az torony építésére, melyeket az falu földének hasznából percipiáltak volt, munkájok után stl. VI.

Kénos 1749 febr. 27. Templom kőből való, sendelyes torony fából való, sendelyes. VI.

Kide 1752. május 4. A templomot rég elvették „Azután az unitáriusok csináltak egy fa templomot. Fundust adott az Henches familia és a csepegésen kívül, minden felé egy-egy rúd földet, úgy egy rúdnyi földet szélességére az utcaig való járásra (egy rúd pedig teszen 7 vel hét singet). A templomon vagyon egy harangocska.“ II. 235. I.

Kissolymos 1726. május 20. A templomhelyet czintere-mével együtt cserélte néhai püspök Almási Mihály uram, Kolozsvárott lakott Egető Mihálytól . . . Az templom nem igen régen építettett. IV. 73. I.

Kolozs 1740. május 29. Injungáltaték az ecclának, hogy mivel az templom kőfala mind az víztől, mind emberek által erősen emésztetik, vesztegettetik és rontatik, orvosoltassék meg és szorgalmatosan őriztessék, becsinálván a templom kerítésének réseit is. II. 231. I.

1744. VI. 2. Minthogy a széllyelhúllott kőporhordás színe alatt sokan a templom oldalát is vájkálták a kőporért, injungáltatik, hogy a mester atyánkfia senkit is be ne bocsásson e czinterem ajtaján, hogy szabadon hordhassa a kőport, hanem ha valakinek ad, arra vigyázzon, hogy kár a templomban ne legyen ; secus a mester atyánkfiának lészen animadversiója s büntetése. V. 93. I.

1754. jul. 9. A templom is unitáriusoktól építettett, mint az napnyugoti ajtó felett való inscriptio mutatya in haec verba : *Celsissimo Principe Domino Dno Sigismundo Bathoraeo Wajvoda Transylvantiae et Siculorum Comite regnante, iudice vero Primario oppidi Colos Joanne Mizáros existente hoc Templum in gloria Nominis Dei altissimi extractum. A 1587.*

Domus mea domus precationis vocabitur Esa. Evangelium est potentia Dei ad salutem omni (um) credenti (um).

Haec tibi aetherei fabricata est machina mundi Res ades et populis apitulare tuis.

Accipe quacumque Pater optime vota precantum Si fiant laudi nominis ista tui. IV. 14. I.

Korond 1726. május 18. Az templom négy regilióból levő commissariusok által transferaltatott az catholicusoknak vi connumerationis A. 1720. 9. Apr. Maji és az után más építettett az unitáriusoktól kőből. IV. 63. I.

Kőrispatak 1732. szept. 12. A templomot a reformátusok 1630. III. 28. elfoglalták. IV. 177. I.

Küküllődombó 1747. nov. 29. De templo. NB. Régen ez az eccla Királyfalvához való volt és oda jártak templomban, de annak utánna az királyfalviak deficálván (ugy jelenték az atyafiak) hogy annak utánna ezen dombai templomot egy árva leány építette. A templomnak penig egy része bolhajtásos, más része

mennyezetes, padimentuma deszka, prédikálószek kő s veluma is van, fedele sendelyes. Kőtorony van és abban két harang. V. 125. I.

Küküllőszéplak 1732. szept. 14. Itt templom építettett A 1699. IV. 216. I.

Küküllőszárd 1745. június 26. Vagyon ezen ecclában kőtemplom, az fedele cserepes, mely templomot unitáriusok építettek unitarius fundusra, de anno et die non constat.

Ezen sárdi eccla az *buni* ecclának filiája lévén, az templomunk ottan elvétetett; elvétetvén az templom, az pap onnan Sárdra által hozatott és az unitárius emberek elfogyván Bunon, az mi kevesen maradtanak az sárdi ecclának löttenek filiájává.

Az templomnak pádimentuma deszkás, az prédikáló szék fából való és kőlabon áll. Azon prédikáló székek megújítását istenes jóindulattyából igéri tks. ifiu Simén György uram.

A prédikáló széken abrosz szokott állani, superlátja nincsen, éneklőszék sincsen minthogy eddig mestert vagy cántort nem tartottak. Az templomban deszkás székek vadnak és kar is van; az templomnak czinterme is van, sövénykerttel békerítve, az czinterem ajtónak zárja nincsen, mely hogy legyen, imponáltatik.

A templom és czinterem vicinusi napkeletről és északról t. Sándor József uram, napnyugatról az országútya, délről tekintetes Simén György úr.

Van fából harangláb, mely is építettett 1641. Sendelylyel vagyon befedve, mely is elég rongyos. Az haranglábnak az alja deszkázatlan, mely hogy quocitius bédeszkázattassék, a modo imponáltatik. V. 112—113. I.

(Harangok. Urasztala.)

Defectusok: Az templom külső kőlabai romlásban találtattanak, az templom kőfala meghasadozott, az czinterem ajtaja zár nélkül, az templom mennyezete, ablaka az madaraknak az bėjárára szabados, a székek illetlen mucskosok, a harangláb szakadozott rongyos, az alja deszkázatlan, ki s bé lehet jární, melyek körül mind újítás, igazítás kívántatik V. 114. I.

Lokod 1749 febr. 25. Templom kőből való, sendelyes. Harang 2, küsedek. VI.

Magyarsáros (A jkönyvben Kissáros) 1711. márc 9. Székek iránt végeztetett, hogy azok a templomban megújittatván, jó rendben állittassanak, a cathedra is transponaltassék a régi helyére intra terminum certum — ezen esztendőben leendő Sz. János napjáig. Esperes uram s assessorí őkglmek jelenlétekben secundum ordinem dignitatum osztattassék fel a sessio. Legyen penig ezen építés eccla közönséges költségével, hogy senki tulajdonságot magának ne ventialhasson; ha ki mi segítséggel akar lenni, istenes jóindulattyából álljon szabadságában.

Tetszett a sz. visitationak, hogy amely castélybeli camara quoquomodo nézte Szilágyi István atyánkfiát, restitultassék ő kglmének, Szabó Mihály atyánkfiának peniglen adassék a torony alatt való üresség. II. 137. I.

1732. szept. 17. Az templom építettett hatodik László⁵ király idejében A. 1491. IV. 225.

1747. december 4. Van egy tisztességes kőtemplom, melynek nagy ruinában és dőlőfélben levő első része csaknem egészen ex fundamento építettett, északról való része belől álló erős kőlábbal és abban által szegezett két kőfalt tartó s keresztül való erős gerendával megerősítettett. Ao. 1744. tks Sz. Királyi Ferenc uram kuratorságában. Melynek éneklő tágas chorussa napkelet felől való részén, cathedrája észak felől való részén, délre szemben készítettett; a legények ülése pedig, az fenn való kar, napnyugatra az alsó ajtó felett vagon fából és deszkából építve. Vagyon az templomnak két ajtaja, mindenik záros. Közepén az templomnak az templom két oldalát egyben foglaló erős bolthajtás, melyhez ragasztatott az cathedra is.

Ablaka vagon délre öt, melynek hárma közönséges s középp szerént való nagyságú, azokon lévén üveg ablak; kettő pedig igen kicsin ablak, csak magánosan ablak nélkül, úgy napnyugatra is egy kicsin ablak a legényeknek készítettett kar felett. Az templomnak külső oldalán erős kőlábok tizennégy. Az templomnak menyezeti az asszonyok felett festékes, mely 1695-ban néhai curator tks. Sárosi István uram szorgalmatossága által készítettett, melyről irás is vagon az menyezeten. Az férfiak széki felett pedig mennyezet helyett vagon két gerendákra szegezett régi deszkapadlás. Ezen templomnak vagon magas kőkerítése, megkivántató két kőlábakkal edgyütt, mely kerítés régen törpe és alacson lévén, néhai tks. Sárosi István úr curatorságában felmagasztaltatott, mely kőkerítésnek vagon két tisztességes bástyája, melynek edgyike a templomban bójáró ajtó felett vagon, az másik pedig napnyugatra, mely alatt vagon az ecclának borát és bonumit tartó kamarája.

Vagyon egy illendő magasságu, fából erős kötésekkel készítettett torony, különösön, mely toronyban vagon három harang. (Az 1741—58.-i V. jkv. 137. l.)

Magyaroszvát 1685 május 30. Végeztetett, hogy ez esztendőben esendő Szent Márton napjára az atyafiak szép szeretettel egymás között megegyezvén, az templom körül való sövényt illendő disszel felállassák, vagy egymás közt felosztván azt kinek-kinek alkalmatosságához képest, vagy pedig közönségesen egy megszakadás nélkül való folyásban, az mint legkisebb magok közt való egyenetlenkedés nélkül véghez vihetik. Ezt pedig tartozzanak ő kglmnek effectualni sub poena flor. 12. magistratum politicum exigendo. 59.

Magyarzsákod (Csapón 1715. febr. 20.) Superveniala ebédünkre ntes Horváth Zsigmond uram is, jelentvén, hogy sákodi eccla templomának s parochianak romlási restauraltassék. IV. 2. l.

Marosszentbenedek (Alsófehér m.) 1747. november 30. Ez Isten dücsőségére ügyekező, kevés számból álló sz. benedeki

unitaria ecclesia szintén dőlőfélben lévő tornyát a fundamento elrontván, erős munkával, terhes fáradsággal, az testieket az lelkiekért való hátrahagyásával, tudván, hogy az Úr Isten az maga szent házának építőit szereti s azokban igen gyönyörködik, ha kevesen is, de Isten segedelmével mind az tornyot reaedificalta. Mivel pedig mind az üdö, mind pedig az üdövel együtt az emberek is szoktak változni, úgy az Isten ecclesiája is hol apad, hol nevedik, hol változik, azért egy szívvel s akarattal jó és helyes dolognak itilte lenni az eccla mind az tks patronusoknak, mind az ecclának, különösen mind pénzbéli, mind búzabéli kölcségit, költsését, mind gyalogszerrel és szekérrel való munkáját, pénz summában per suam valorem computalni pro futura cautela ilyen malus eventust consideralván, hogy (kitől Isten őrizzen) az ecclában ha valami szakadás, vallásváltoztatás lenne, vagy deficialna az eccla, hadd tudgyák az utánnunk következők és posteritasink ezzel magokat defendalni, hogy micsoda nagy költséggel építettetett legyen az torony. Mely dolog iránt ily suppositumunk is vagy, hogy ha tetszik az tiszt. püspök urunknak és több praelatus urainknak, mind az ő kglme, mind t. esperest urunknak protocollumában futuro testimonio beirattassanak az eccla tagjainak nevekkal edgyütt, kik az tornyon hűségesen és terhesen munkálkodtanak, kik is ezek rend szerént: Az tks. patronusok t. *Décei István* és *Váró Mózes* uraimék, Az eccla több tagjai pedig: *Csókási Márton*, *Musnai Benedek* és *Dávid*, *Pető István*, *Pető Miklós* és *Mihály*, *Solymosi Mihály*, *Musnai Pál*, *Márton* és *János*, *Szakál György*, *Kőmives György*, *János* és *Mihály*, *Vintze Mihály*, *Istvan Márton* és *András*, *Vas János* és *György*, *Fodor István*, *Geréb Mártonné*, *Havadi András*. Az t. patronusok költsége pénzzel és minden munkával együtt térszen százhatvankét magyar forintokat; az ecclesiájé pedig mind pénzt, búzát s mindenféle munkát computálván térszen hatodfélszáz s huszonnyolcz magyar forintokat. Ment pedig végben ez munka az Isten háza körül in anno 1746. existente parochia rdo domino Francisco Fodor. Mely az Atyaistennek dicsőségére és szent fiának az Úr Jésusnak tisztességére felépítettett szent házban, hogy ez kicsin eccla fiuról fiura, nemzetségről nemzetségre tisztelhesse lélekben és igasságban az kegyelemnek attyát, az anyaszentegyháznak feje és völegénye az Jésus Christus által segillye és szentelje drága szent lelkével mind örökké.

Az 1741—58. évi V. sz. gen. visitatiós jkv. 129—30. lapjáról.

Marosszentkirály 1726. május 26. Templom, mely anno 1701. építettett, melynek fundussát közönségesen patronusok atták. IV. 105.

Muzsna 1732. aug. 19. Itt az templomot az reformátusok az öreg Rákóczi György idejében elvették és A. 1701. kőtemplomot építetttek, az Bán fiuk adván az fundusát. IV. 171.

1749 febr. 15. Az reformatusok által az unitarius templom elvétettetvén, az unitaria religio építettett maga költségével egy kőből való templomot, mely is most romladozva vagy, körül vétettetett fenyőfa deszkákkal, fedele sendely.

Van egy cathedra deszkából csináltatott, kék és zöld festékekkel, a felett levő superlattal együtt.

Van egy asztal és egy éneklő pulpitus.

A templom földje egyenetlen, oldalos lévén, imponáltatik, hogy Szent György napra megegyenesíttessék földdel és annak utánna, ha tehetségek leszen, deszkával.

Ugyanakkor az templom oldalán találtunk ilyen írást: Ez templum helyet adták az Bán atyafiak közönségesen, istenes jó indulatyokból az unitaria ecclesia számára, melyben csere is vagon. Vicinusa alól Gedő István, felyül a Bán fiak. Ao. 1701.

Renovatum est per curatorem Stephanum Kerestely et Franciscum Dienes. Ao. 1726. VI.

Nagyajta 1726. május 9. Ismét az Közéapajta felé való hátrában van az ecclának egy negyed földje, melyet Nagy András úr adott egy kamarai helyért az kastélyban; vicinusa Nagy István és Vargha István. 1732. V. 2. A 190—202. lapon a kastélyról szóló egyezséglevél. IV. 40.

Nagyteremi 1726. aug. 25. A templom ugy elromladozott, hogy ott esős időben nem lehet subsistálni. IV. 138.

(Nyárad) Gálfalva. Anno 1675. die 19. Junii. Boldogemlékezetű n. öregbik Gálfalvi Ozdi György uram adott volt templomnak való helyül egy darab földet ugyan Gálfalván, melyre templomot is építetett; mi formán adta legyen pedig jó emlékezetű urunknak, arról levele extal ő kglmének az ecclesia Sz. László gondviselése alatt, mely collatióját édes atyjának ratificalta édes fia ifiabbik n. Ozdi György uram is; atta pedig örökösen.

Szentábrahámi Mihálykezével: Ugyanezt ratificálták t. n. Ozdi Miklós, Zsigmond és György uramék, egy czintermet is adtanak hozzá. II. 81. I. alja.

Nyárádszentmárton Közelebbi dátum nélkül.⁶ A cintermet megépítse az dékány Pünkösd napja előtt sub. fl. 6. II. 145. I.

Pipe 1732. május 15. Vagon temlomok, templomhelyet obtineáltak volt még a. 1631. 7. Decembris, Beke Daniel esperességében, falu pusztáján, hová is építetenek volt templomot. IV. 154.

Recsenyéd 1749 febr. 17. Templom van egy kőből való, zsendelyes, mennyezzettel és új székekkel; melyben vagon kőből való predikáló szék. Ez az templom építetett nemzetes *Zolya* József uramtól és testvérattyafiaitól ajándékozott fundusra, melyről vagon jó levele az ecclesiának.

Vagon egy kis harangocska, egy magos ágas fán. VI.

Sepsikálnok (1732. aug. 28. után, más kézzel). Által ménvén a templom a reformátusoknak, a templom és parochia helye közönséges faluéból szakasztatott; a templom pedig az unitáriusoktól építetett. A. 1674, succuralván építésében n. mélts. úr Daniel István uram. IV. 211. I.

Sepsikőrispatak 1693. febr. 3. végzések 7 pontja: Hogy az templomot az curátor az egyháziakkal meghéjaztassa, az hol defectus van benne, az jövő Sz. János napig sub poena f. 12. II. 39. I.

⁶ A jegyzőkönyvben Csikszentmárton.

Sepsiszentiván 1726. május 4. Az itt való templomot potentia mediante az Henter-fiak a. 1725. 24. Dec. virradólag occupálták. IV. 11. l.

Sepsiszentkirály 1726. május 5. Végeztetett, hogy inquisitio legyen super utro: Tudodé N. Erdő Istvánnak mint adatott volt az ecclesiától az sanctuariumban levő szék, csak életéig-é vagy örökösön? IV. 27.

Siménfalva 1732. szept. 8. Siménfalva filialissa volt Sz. Miklósnak. Ez vagyon irva az karra: *Extracta Regnante Georgio Rakoczi A. 1631. omnibus pressis inhabitantibus unu(m)que veru(m) Deu(m) colentibus.* IV. 161. l.

Székelyderzs 1749 febr. 16. Dersben az sz. generalis visitatio tapasztalt ilyen dolgot, hogy némelyek elkérvén az kulcsot, az kastélynak tulsó ajtaját megnyitották és az kastélyban dolgokat végezvén, az ajtót bé nem zárták, sem az kolcsot az hova kellett volna beadni, be nem adták, mely megeseit egy néhány rendben. Végeztetett azért az ecclának közönséges consensusából, hogy ezen generalis visitatiótul fogva valaki ezután az kolcsot felkérvén, az ajtót felnyitja és be nem zárja, az kulcsot is oda, az hol szokott állani, be nem adgya, comperta rei veritate az curator büntesse 50 pénzre, melynek harmada az curatoré és aediliseké legyen, kétrésze pedig az eccla ládájába tétessék.

A dersi unitaria ecclésiának volt ennekölte ilyen conclusuma is, hogy valaki az idegenek közül szalonnáját akarja az kastélyban betenni, curator hírével cselekedgye és minden szalonnáért 6 pénzt fizessen eccla szükségére. Mely conclusumát az ecclának mostan ujabban a szent generalis visitatio is confirmalta, hoc addito, hogyha valaki az idegeneknek szalonnájokat curator hire nélkül, ha szinte maga helyében tenné is be, büntetessék 24 pénzre, toties quoties. Az idegenek pedig az kastélyt ne járják, hanem vagy edgyszersmind elvigyék szalonnájokat, vagy az kiknek helyekben áll, azok vigyenek belőle.

Anno 1749 die 16. febr. Tetszett ez is az dersi unitaria ecclának, hogy az templomban az asszonyemberek székei megujtassanak, az sz. generalis visitatio is aprobajja, sőt imponalja is az curatornak, hogy ez dologban munkás legyen.

Székelyszentmiklós 1732. szept. 8. Az szentmiklósi nagy templom majd elpusztul. IV. 161. l.

Szentgericze 1743. I. 14. Az toronyra ajtót csináljanak, az czinterem ajtóra zárt. V. 49. l.

Tarcsafalva 1743. III. 25. A templom, czinterem, parochia és mester háza körül való defectusoknak megépítését kezességre vállalák. V. 77. l.

Torockószentgyörgy 1684 nov. 6. Hogy az harangozás jó renddel mehessen véghez s akárki mester hire nélkül toronyba fel ne jusson harangozni, az eccla csináljon oly feljáró helyet, melynek kulcsa mindenkor álljon az mesternél. I. 14.

Torda 1726. jun. 2. Az catholicusok elfoglalván az unitariusok templomát és parochiáját anno 1721. 21. nov. az cultus helye transferaltatt az scolában. IV. 127. l.

Újszékely 1726. május 20. Újszékelynek külön temploma és mestere vagon IV. 80. l.

Itt is az reformátusok elvették volt az unitáriusok templomát. IV. 159.

1745. június 26. Ibidem vagon kőtemplom mennyezetivel, mely az unitáriusoktól építetett, minekutánna Bartsai fejedelem az unitáriusok templomát közössé tette az Calvinistákkal s az unitáriusok megunták volna velük edgyüvé jární, úgy építettek falu helyére más templomot az unitáriusok, az melyben most is járnak, az mást az Calvinistáknak hagyván; ablakai üvegesek, az padimentuma csak föld, a székek deszkák, az asszonyoké ugyan jók, de a férfiaké igen rosszak némelyek; a prédikáló szék deszkából való, zölden, kéken, feketén, veresen festve, semmi rajta nincsen, cum hac inscriptione: *Existente curatore domino Iosepho Bán, hic suggestus factus 1742 24 9-bris.* — Velum cum inscriptione: *Nobis tamen unus est Deus Pater, ex quo omnia et nos in itum, et unus Dnus Jesus Christus per quem omnia et nos per ipsum 1. Cor. 86. 1742.*

Az pap ülő székin szőnyeg, az háta megett székely szőnyeg; éneklő pulpitus, ibidem veressen és sárgán megfestett, cum inscriptione 1744. stb. . . . Kar festett, cum inscriptione 1646. 116. l. Egy harangláb stb. V. 117. l.

Vadad, Iszló 1732. május 10. Ezen eccla is filiája volt régen Csikszentmártonnak és mind itt, mind Iszlóban boronafából kirakott oláh forma templom vagon. IV. 142. lap.

Várfalva 1742. l. 14. Az templomból s az torony alól az sok gaz kitisztittassék. Az tornyon az az nagy üresség bécsináltassék, hogy a havat, esőt az szél be ne csapja a menyezetre. 42. lap.

Városfalva 1732. szept. 2. (Szpéternél). Az városfalvi templom pedig épült A. 1650. IV. 187.

1749 febr. 20. Templom kőből való, cserepes. Építetett anno 1650. A torony kőből való, zsendelyes. VI.

Véczke 1732. május 15. Véczkei templomunkat a catholicusok egy franciscanus barát által elfoglalták, sola potentia mediante. IV. 153.

Verespatak 1725. június 27. és július 29. után. Egy templomocska deszkából építve. II. 168. l.

ANGOL UNITÁRIUS EGYHÁZI ÉNEKEK.

(Hymnus for use in Manchester College.)

(268. sz.)

1. Még nem, még nem szeret
Elég forrón szívem,
Még tántorogva taposom
Ösvényed, Istenem.	4. Még nem, nem itta bé
Szavadnak harmatát,
Nem szomjuhozza szüntelen
Igédnek italát.
2. Még vak, még lázadoz,
Nem látja arcodat,
Még nem siet betölteni
Minden parancsodat.	5. Egészen a tied
Uram, mikor leszek,
Mikor fogom munkálni szent
Országod ide lent?
3. Még nem, még nem siet
Ismerni tégedet
S a merre lépünk rendeléd,
Csodás ösvényedet.	6. Oh, szólj hozzám, Uram,
Mutasd meg arcodat,
Tebenned lássam üdvömet
És boldogságomat.

(126. sz.)

1. Te voltál eddig jó Uram s jövőben is Te léssz,
Te léssz reményünk, vigaszunk, ha ostromol a vész.
2. Hegy hegyre még nem tornyosult, ég-föld nem létezett,
Örök törvényüket mikor megírta már kezéd.
3. Évmillió előtted egy arasznyi röpke perc.
Elpattan mint a bűborék, ha csak reá lehelsz.
4. Hátán hurcolva aprait a vén idő szalad,
S tegnapról a holnapra csak egy foszlány sem marad,
5. Évmillió előtted egy elrebbent pillanat.
Ki kérdi, hol az éjtszaka, ha már fent jár a nap?!
6. Vészben, viharban vigaszunk, Úristen, csak te vagy.
Oh légy velünk, fogd meg kezünk, magadtól el ne hagyj.

Pálffi Márton.